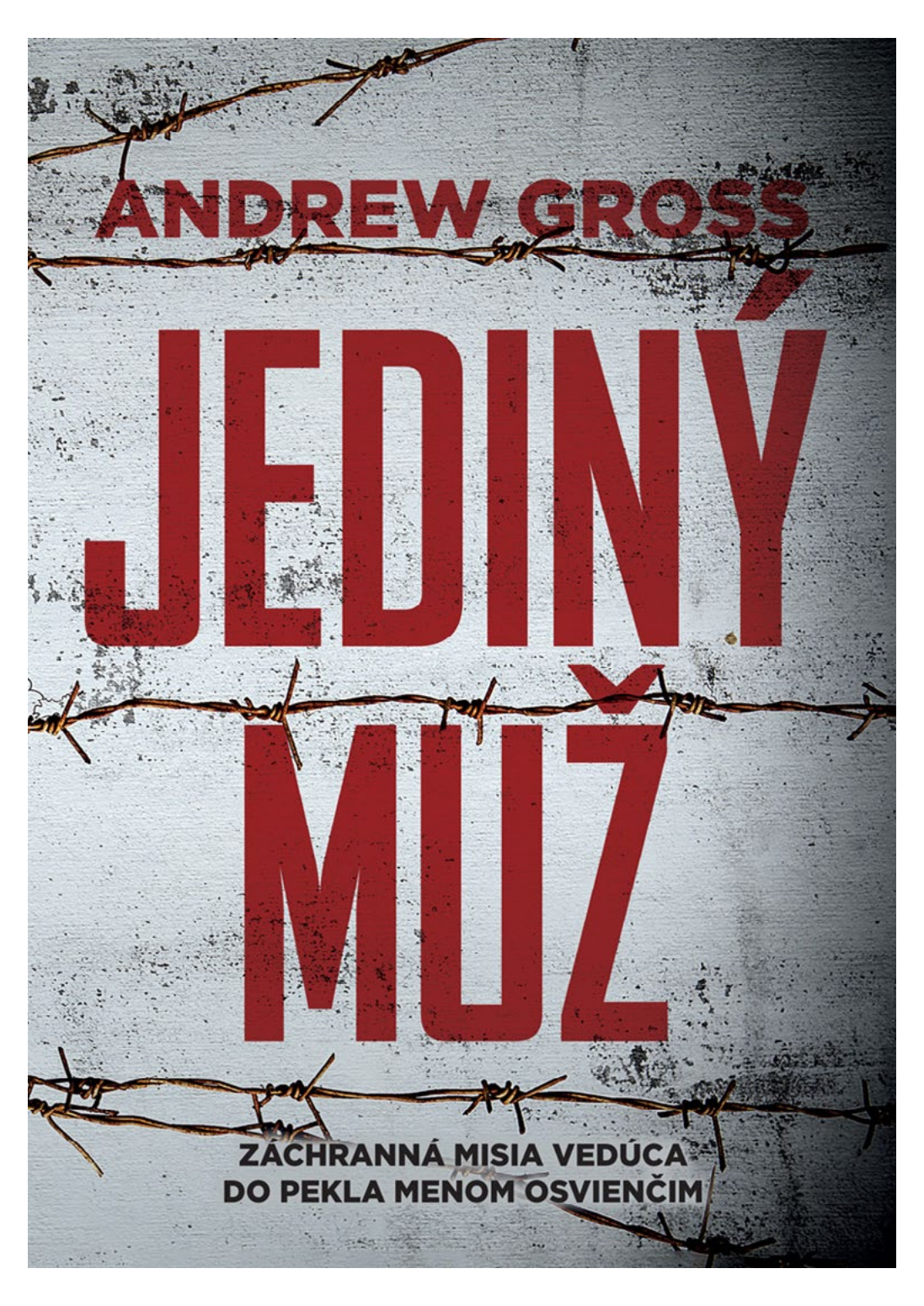

ANDREW GROSS

JEDINÝ MUŽ

**ZÁCHRANNÁ MISIA VEDÚCA
DO PEKLA MENOM OSVIENČIM**

Jediný muž

Vyšlo aj v tlačovej podobe

Objednať môžete na
www.vydavatelstvoplus.sk
www.albatrosmedia.sk

Andrew Gross
Jediný muž – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2018

Všetky práva vyhradené.
Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť rozširovaná
bez písomného súhlasu majiteľov práv.

ALBATROS **MEDIA a.s.**

ANDREW GROSS

**JEDINÝ
MUŽ**

**JEDINÝ
MUŽ**

*Venujem svokrovi Natanovi Zormanovi za vypovedané príbehy
i za tie, čo si stále necháva pre seba.*

OBSAH

PROLÓG	9
PRVÁ ČASŤ	13
DRUHÁ ČASŤ	87
TRETIA ČASŤ	193
ŠTVRTÁ ČASŤ	271
EPILÓG	389
AUTORSKÁ POZNÁMKA	391
POĎAKOVANIE	395
BIBLIOGRAFIA	397

Nedávne novinové správy aj informácie tajnej služby naznačujú, že Nemci vyvíjajú novú, veľmi účinnú zbraň. Možno očakávať, že jej vývoj dokončia v rozmedzí od novembra do januára (1944). Je veľmi pravdepodobné, že nová zbraň spadá do tajného programu na vývoj atómovej bomby. Hádám ani netreba opisovať prípadné dôsledky, ak sa ukáže, že správy sú pravdivé.

Je celkom možné, že Nemci do konca roka nahromadia dostatok materiálu, aby vyrobili veľké množstvo týchto zbraní, s ktorými v rovnakom čase zaútočia na Anglicko, Rusko a našu krajinu. V takom prípade máme len slabú nádej na protiútok. Najmä Británia sa dostane do mimoriadne kritickej situácie, no kým vojnu prehráme, predsa len existuje možnosť, že by sme adekvátne zareagovali, ak v nasledujúcich niekoľkých týždňoch enormne zrýchlime náš výskum v tejto oblasti.

**FYZICI Z MANHATTANSKÉHO PROJEKTU EDWARD TELLER
A HANS BETHE PÍŠU ROBERTOVI OPPENHEIMEROVI
21. AUGUSTA 1943**

PROLÓG

Nadštandardná izba sa nachádza na štvrtom poschodí geriatrického krídla v nemocnici pre veteránov na predmestí Chicaga. Po chodbe sa pod dozorom sestier vlečú zhrbení starí ľudia v nemocničnom oblečení s infúziami zavedenými do rúk.

Odrazu sa medzi nimi objaví elegantne upravená asi päťdesiatpäťročná žena mladistvého vzhľadu. Na sebe má krátku prešívanú bundu, vlnený olivový šál a vlasy zviazané do konského chvosta. Otca zbadá na stoličke, vyzerá, akoby sa scvrkol, takého ho ešte nikdy nevidela. Za dva mesiace od pohrebu očividne zoslabol a stal sa krehkejším. Po prvý raz si na jeho tvári všimne vystúpené líčne kosti, má ešte stále pozoruhodne hustú hrivu, vlasy mu sivejú, ale ešte nie sú biele. S dekou prehodenou cez lono sedí pred zapnutým televízorom. CNN. S jednou vecou ste mohli vždy rátať, dokonca aj počas zápasu chicagských medvedov na Deň vďakyvzdania, keď ho prídu navštíviť všetky vnúčatá, že sa otec spýta, či si môže pustiť správy. „Chcem len vedieť, čo sa deje! Čo je na tom zlé?“ Tentoraz však správy nesleduje, civie do prázdna.

Všimne si, že sa mu trasie ruka. „Oci?“

Oproti nemu sedí sestrička, odloží knihu a vstane. „Pozrite, kto prišiel!“

Sotva sa obráti, lebo na pravé ucho už dobre nepočuje. Prichádza dcéra a usmieva sa na sestru, na veľkú černošku zo St. Lucie, najali ju, aby s ním trávila takmer celý čas.

„Väčšinou len sedáva ako teraz a pozerá televízor. Samozrejme, zaujímajú ho najmä správy. A bejzbal.“

„Pravda však je, že nikdy toho veľa nenarozprával,“ pripúšťa dcéra, „iba vtedy, ak išlo o podnikanie. Alebo o bejzbalové mužstvo Chicago Cubs. Odušu mu fandí. Hoci, keď prišiel do tejto krajiny, ani netušil, čo je bejzbal. Stosedem rokov a pribudnú ďalšie, však, ocko?“

„Tak ľahko sa nevzdám,“ odvetí s úškrnom.

„Nie, stavím sa, že nie. Počuj, nechceš ísť so mnou na prechádzku?“ Skloní sa k nemu a chytí ho za roztrasenú ruku. „Porozprávam ti o Lukovi. Práve nastúpil na Severozápadnú univerzitu. Tam si chodil aj ty. Šikovný chalan. A zápasí. Presne ako ty.“

Otcovi sa na tvári objaví náznak ustarosteného výrazu. „Povedz mu, aby si dával pozor na farmárskych fičúrov z Michiganu. Sú ako obri. A podvádzajú,“ upozorní. „Vieš, sú...“

Vyšiel z neho zvuk, akoby chcel čosi dodať. Čosi dôležité. Ale potom len kývne hlavou, oprie sa a zahľadí do diaľky. Oči sa mu zakalia.

Pohladí ho po líci. „Nad čím stále premýšľaš, ocko? Hrozne si prajem, aby si ma aspoň raz pustil do svojho vnútra.“

„Mám strach, že už veľa nepremýšľa, odkedy...“ ozve sa sestra, pričom úmyselne nespomenie jeho manželku. „Nie som si istá, či ešte chápe, čo sa okolo neho deje.“

„Ale chápem,“ ozve sa nevrlo. „Chápem všetko celkom dobre.“ Obráti sa k dcére. „Len... z času na čas všeličo zabúdam. Kde je mama?“ Obzrie sa okolo seba, akoby očakával, že ju zazrie sedieť na stoličke. „Prečo neprišla?“

„Mama odišla navždy, ocko,“ odvetí dcéra. „Zomrela. Čo si nespomínaš?“

„Ach, áno, zomrela.“ Prikývne a ďalej sa nemo díva pred seba. „Niekedy som celý popletený.“

„Vždy prekypoval energiou,“ vysvetľuje dcéra sestre, „hoci v sebe stále nosil trochu smútku. Nikdy sme mu celkom nerozumeli. Vždy sme si mysleli, že smúti preto, lebo počas vojny prišiel v Poľsku o celú rodinu. Nikdy sa nedozvedel, čo sa s nimi stalo. Kedysi sme sa to usilovali vypátrať, prsto zistiť, kam sa podeli. Existujú záznamy, ale nikdy sa o to nezaujímal. Všet, ocko?“

Otec len prikývne, ľavá ruka sa mu neprestáva triasť.

„Pozri, niečo ti ukážem.“ Z kabelky vytiahne plastové vrečko. Niekoľko vecí, čo má rád. Časopis *Economist*. Zopár nových fotografií vnúčeniec. Tabličku čokolády. „Keď sme upratovali dom, našli sme dačo. Prezreli sme si staré mamine veci, veď vieš, schovávala si ich hore v podkroví.“ Z plastového vrečka vytiahne škatuľu na cigary. „Pozri, čo sme objavili...“

Otvorí škatuľu. Je v nej niekoľko starých fotografií. Jedna zachytáva matku a otca počas druhej svetovej vojny, dostávajú medailu od dvoch vysokých dôstojníkov. Starý pas a vojenské papiere. Malá pokrivaná čiernobiela fotografia peknej plavovlásky v člnku, na hlave má bielu čiapku so šiltom zdvihnutým dohora. Prvá strana Mozartovho koncertu roztrhnutá napoly a následne zlepená. Vyleštená biela šachová figúrka. Veža.

Otcovi sa na okamih oči trochu rozjasnia.

„A ešte toto...“ vyberie zamatovú kapsičku a niečo z nej vytahuje.

Medailu. Bronzový kríž s orlom, s modrou a červenou stuhou. Kapsička je trochu zaprášená, určite v škatuli ležala veľmi dlho. Vloží mu ju do dlane. „Nie je to hocijaká medaila, ocko. Ale medaila za statočnosť, druhé najvyššie vyznamenanie v armáde Spojených štátov amerických.“

Starec na ňu chvíľu hľadá a potom sa odvráti. Očividne ju nerád vidí.

„Dávajú ju len tým najodvážnejším a najstatočnejším. Chlapci ju našli. Nikdy si nerozprával o tom, ako si prežíval vojnu. Ešte v Poľsku. Len o tom, že si bol v...“

Zarazí sa. Zakaždým keď sa téma zvrtila na desivé zážitky z „táborov“, otec sa odvrátil alebo odišiel z miestnosti. Nikdy nenosil krátke rukávy a nikdy nikomu neukázal svoje číslo.

„Pozri.“ Podáva mu fotografiu, je na nej s vysokými dôstojníkmi. „Keď sme vyrastali, nikdy sme ju nevideli. Ako je to možné? Bol si hrdina.“

„Nebol som hrdina.“ Pokrúti hlavou. „O ničom nevieš.“

„Tak mi povedz,“ vyzve ho dcéra. „Koľko rokov sa pokúšame od teba niečo dozvedieť. Prosím ťa, neodmietni ma aj teraz.“

Otvorí ústa, akoby sa chcel konečne pustiť do rozprávania, ale vzápätí len pokrúti hlavou a znovu civie pred seba.

„Ak si neurobil nič hrdinské, prečo ti dali medailu?“ pýta sa. Ukáže mu fotografiu peknej ženy v člnke. „A kto je toto? Patrila tam v Poľsku do tvojej rodiny?“

„Nie, do rodiny nie..“

Tentoraz si otec vezme roztrhnutý part a zahľadí sa doň. V očiach sa mu mihne spomienka na čosi vzdialené. Možno úsmev, niečo dávno pochované v čase, čo nečakane znovu ožilo.

„Mnohí sa tak správajú,“ ozve sa sestra. „Nechcú spomínať. Držia všetko v sebe, až kým –“

„Dolly...“ zahundre napokon otec.

„Dolly...?“ Dcéra ho chytí za rameno.

„Skrátene namiesto *doleczki*. Jamky na lícach.“ Na tvári sa mu objaví slabučký náznak úsmevu. „Vtedy tak krásne hrala.“

„Kto, ocko? Prosím ťa, povedz mi, kto to je. A za čo si dostal medailu.“ Zovrie ju v dlani. „Nesmieš všetko dusiť v sebe.“

Otec si zhlboka vydýchne, až má človek pocit, akoby v sebe celý život zdržiaval vzduch. Napokon pozrie na dcéru. „Naozaj to chceš vedieť?“

„Chcem.“ Prisadne si k nemu. „Všetci chceme, ocko.“

Prikývne. „Tak možno nastal ten správny čas.“ Znovu pozrie na fotografiu. Spomienky na dlhé roky zamurované ako v hrobke pokrytej pieskom. „Áno, mám vám o čom rozprávať. Ale ak chceš vedieť všetko, nezačína sa to ňou.“ Odloží fotografiu. „Moje rozprávanie sa začína dvoma mužmi. V lese. V Poľsku.“

„Dvoma mužmi...“ zopakuje dcéra a snaží sa z neho vymámiť viac. „Čo robili?“

„Bežali.“ Starec vyzrie von, ale tentoraz mu oči ožívajú spomienkou. „Bežali o život...“

PRVÁ ČASŤ

PRVÁ KAPITOLA

APRÍL 1944

Blížil sa k nim brechot psov, už ich mali takmer za päťami.

Dvaja muži sa v noci predierali hustým poľským lesom, držali sa brehu Visly, len niekoľko kilometrov od Slovenska. Zbiedené telá zmorené únavou na pokraji zrútenia. Šaty dotrhané a špinavé, dreváky, čo ich tlačili a v takmer nepriechodnom poraste im len prekážali, už dávno odhodili a zapáchali skôr ako prenasledované zvieratá než ľudia.

Ale naháňačka sa pomaly končila.

„*Sie sind hier!*“ počuli nemecké výkriky za sebou. *Tadeto!*

Za obvodovým opločením tábora sa na tri dni a noci zahrabali do kopy dreva. Svoj pach pred psami zahladili tabakom a petrolejom. Začuli dupot ťažkých topánok, strážnici pobehovali len niekoľko centimetrov od nich, každú chvíľu ich mohli objaviť, zavliecť späť do tábora a tam by ich čakala taká smrť, akú si ani väzni nevedeli predstaviť.

Na tretí deň sa pod rúškom tmy vydriapali spod dreva. Postupovali len v noci, cesta ich viedla cez sedliacke dvory, kde kradli všetko, čo sa dalo zjesť. Okrúhlice, surové zemiaky, tekvice. Ohlodávali ich ako hladujúce zvieratá. Nech našli čokoľvek, chutilo im to lepšie ako odporné pomyje, akými ich posledné dva roky udržiavali pri živote. Často vracali, lebo telá nemali zvyknuté na tuhú stravu. Včera si Alfred vyvrtol členok, kríval a tak sa pokúšal v úteku pokračovať.

Ktosi ich však spozoroval. Možno dvesto metrov za sebou počuli psy, nemecké výkriky sa zosilňovali.

„*Hier entlang!*“ Sem!

„Alfred, ponáhľaj sa, rýchlo!“ mladší z dvojice povzbudzoval priateľa.
„Nesmieme zastať.“

„Nemôžem. Nevládzem.“ Odrazu sa krívajúci potkol a zgúľal sa dolu brehom, nohy krvavé, koža načisto zodratá. Na pokraji úplného vyčerpania si sadol. „Som hotový.“ Znovu zachytili výkriky, tentoraz ešte bližšie. „Nič sa nedá robiť. Je koniec.“ Rezignáciou v hlase len potvrdil, čo obaja v srdci cítili: všetko je stratené. Sú porazení. Prešli hodný kus cesty, ale už o niekoľko minút ich prenasledovatelia dostihnú.

„Alfred, musíme ísť ďalej,“ naliehal ten mladší. Zbehol dolu svahom a pokúsil sa priateľa zdvihnúť, ale ten aj v takom zbiedenom stave vážil najmenej tonu.

„Rudolf, naozaj nevládzem. Nemá to zmysel.“ Zranený chlap len nevládne sedel, načisto vyčerpaný. „Ty choď ďalej. *Na* –“ podal priateľovi vrecko, niesol ho po celý čas. Tento dôkaz potrebovali vyniesť z tábora. Stĺpce mien. Dátumy. Mapy. Nevyvrátiteľné svedectvo o nevýslovných zločinoch. Svet sa o nich musí dozvedieť. „Choď! Poviem im, že som ťa opustil už pred niekoľkými hodinami. Získaš trochu času.“

„Nie.“ Rudolf ho zdvihol. „Neprisahal si, že ani za nič nezomrieš v tom pekľe, že radšej zomrieš tu...?“

V priateľových očiach zazrel to, čo videl v stovkách iných očí v tábore, úplné odovzdanie sa osudu. V tisíckach očí.

Niekedy je zomrieť jednoduchšie ako pokračovať v boji.

Alfred ležal, ťažko dýchal, takmer sa usmieval. „No, choď už.“

Z lesa len niekoľko metrov od nich čosi cvaklo. Ktosi odistil zbraň.
Stuhli.

Je koniec, uvedomili si obaja naraz. Našli ich. Strach im zovrel srdcia.

Z tmy vystúpili dvaja chlapi so samopalmi. Obaja v civilných šatách, tváre špinavé od sadzí. Celkom jasne vojaci. Možno len miestni sedliaci. Možno práve tí, ktorí ich udali.

„Z *odboja?*“ spýtal sa Rudolf, v očiach sa mu mihol posledný zvyšok nádeje.

Chvíľu obaja mlčali. Jeden natiahol uzáver. Ten väčší bradatý v do-
krkvanej loveckej čiapke prikývol.

„Pomôžte nám, prosím vás!“ zaprosil Rudolf po poľsky. „Utekli sme
z tábora.“

„Z tábora?“ Chlap sa nechápavo díval na ich pásikavé uniformy.

„Pozrite!“ Rudolf zdvihol ruku. Ukázal im číslo vypálené do kože.
„Osvienčim.“

Brechot psov sa k nim už takmer celkom priblížil. Na niekoľko metrov.
Chlap v čiapke sa obzrel k psom a prikývol. „Pomôžte priateľovi a nasle-
dujte ma.“

DRUHÁ KAPITOLA

ZAČIATOK MÁJA WASHINGTON

Doteraz ho ešte nikdy nevyzvali, aby sa posadil v prítomnosti takej váženej spoločnosti, a kapitán Peter Strauss dúfal, že po tom, čo sa chystá navrhnuť, to nebude posledný raz. Stretnutie sa konalo v pondelok, mrholilo a nálada za stolom v Oválnej miestnosti Bieleho domu bola rovnako pochmúrna ako olovená obloha vonku. Správa od utečencov Rudolfa Vrbu a Alfreda Wetzlera sa v priebehu niekoľkých dní po prekročení poľskej hranice na Slovensko dostala do najužšieho kruhu poradcov prezidenta Roosevelta.

Strauss ako jeden z Donovanových najmladších, ale hlavných operačných spolupracovníkov v Úrade strategických služieb a sám Žid vedel, že podozrenia o nacistických vyhladzovacích táboroch – nielen nútených pracovných táboroch – siahajú až do roku 1942, keď prenikli správy z európskych židovských skupín, že okolo stotisíc Židov vyhnali z get vo Varšave a Lodži a pravdepodobne ich zabili. No informácie z prvej ruky od dvoch utečencov z Osvienčimu, doložené skutočnými dokumentmi, ktoré priniesli priamo z tábora, zoznamy mien, čísiel a spôsob pásovej masovej likvidácie, potvrdili aj tie najhoršie obavy.

Pri stole sedeli Roosevelt, minister obrany Henry Stimson, minister financií Robert Morgenthau, šéf špionáže a vedúci Úradu strategických služieb William Donovan a jeho styčný dôstojník Peter Strauss, študovali pochmúrne správy a zvažovali, čo vlastne znamenajú. Ešte bolestnejšie vyznievalo tvrdenie oboch utečencov, že tábor smrti sa horúčkovo rozširuje

a rýchlosť vyhladzovania sa masovým splynovaním zvyšuje. Každý týždeň systematicky zahubia tisícky a tisícky ďalších väzňov.

„A to je len jeden z mnohých táborov smrti,“ uviedol ponuro Morgenthau, tiež Žid, jeho prominentná newyorská bankárska rodina sa postarala, aby sa správy priamo od utečencov dostali k prezidentovi. „Podľa ďalších informácií sú ich desiatky. Hneď po príchode posielajú celé rodiny do plynových komôr. Celé mestá.“

„Aké máme možnosti, páni?“ Skľúčený Roosevelt sa pozrel na prítomných. Tretí, krvavý rok vojny, obava z nastávajúcej invázie, rozhodnutie uchádzať sa o štvrté funkčné prezidentské obdobie a postup jeho devastujúcej choroby, to všetko si vyžiadalo obete, ale z bojovnosti v hlase mu neubralo. „Nemôžeme len tak sedieť so založenými rukami a dovoliť, aby Nemci pokračovali v tomto nehoráznom vyčíňaní.“

„Židovský kongres a Svetová rada utečencov nás úpenlivo prosia, aby sme tábory zbombardovali,“ nadhodil minister financií. „Naozaj nemôžeme nečinne vysedať.“

„A čo tým dosiahneme?“ spýtal sa Henry Stimson. Pred Rooseveltom už pracoval v administratíve dvoch prezidentov a teraz sa vrátil z dôchodku, aby sa postavil na čelo vojnového snaženia svojej krajiny. „Okrem toho, že pozabíjame kopu nevinných väzňov. Naše bombardéry sotva zaletia do Poľska a vrátia sa späť bez ujmy. Utrpíme značné straty. A všetci dobre vieme, že dnes potrebujeme každé lietadlo na to, čo sa chystá.“

Bol máj 1944 a chýry o konečných prípravách na nadchádzajúcu inváziu do Európy prenikli až k Straussovi.

„Tak aspoň narušme ich plány a zbombardujme železničné trate,“ požiadal Morgenthau, priam zúfalo sa snažil presvedčiť prezidenta, aby niečo podnikol. „Do táborov privážajú väzňov v zapečatených vlakoch. Tým aspoň trochu spomalíme tempo vyhladzovania.“

„A nelietajú v noci po celej Európe bombardéry s presným zameraním na železničné trate? A ako vravíte, takých táborov je veľa?“

Stimson si všimol jeho skepsu. „Podľa mňa najlepšie urobíme, pán prezident, keď sa k tým úbožiakom prebojujeme a čo najrýchlejšie ich oslobodíme. Nie sponzorovaním nejakých náhodných náletov. To je môj názor.“

Prezident sa nadýchol a snažil si drôtené okuliare, hlboké kruhy pod očami zvýrazňovali bledosť rozorvaného človeka. Mnohí z jeho najbližších priateľov boli Židia a nútili ho do akcie. Do jeho vlády sa dostalo viac Židov než kedykoľvek predtým. A ako humannej a súcitnej bytosti, ktorá sa vždy snažila dávať nádej bežným ľuďom a povzbudzovať ich, sa ho správy o týchto ukrutnostiach dotkli väčšmi než iné, čo sa mu počas vojny dostali na stôl, dokonca viac než tragické straty amerických životov na pobreží Tichého oceánu alebo strata vojakov na mori počas cesty do Anglicka.

Ako realista však Roosevelt vedel, že jeho minister obrany má pravdu. Mali toho pred sebou priveľa a všetko bolo priveľmi dôležité. Navyše protizidovská frakcia mala v krajine stále silné slovo a správy o tom, že vojaci umierajú najmä pri záchrane židovských životov, by mu veľmi nepomohli, keďže sa chystal uchádzať o štvrté funkčné prezidentské obdobie. „Bob, viem, aké je to pre teba ťažké.“ Položil ruku na plece ministrovi financií. „Ale vedz, že rovnako je to ťažké aj pre nás. Páni, prejdem však k dôvodu, prečo sme sa dnes večer stretli. Ide o náš špeciálny projekt. Volá sa tuším Sumec?“ Obrátil sa k šéfovi Úradu strategických služieb plukovníkovi Donovanovi. „Povedz mi, Bill, môžeme sa nádejať, že projekt ešte stále žije?“

Názov „Sumec“ poznalo len veľmi málo ľudí, označoval tajnú operáciu, velil jej Strauss a mal za úlohu prepašovať z Európy istého človeka. Poľského Žida. Prezidentovi poradcovia o ňom tvrdili, že je životne dôležitý z hľadiska ďalších vojnových snáh.

Ešte v roku 1942 tajné služby zistili, že nositeľom latinskoamerických preukazov totožnosti sa vo Varšave poskytuje zvláštne zaobchádzanie. Niekoľko mesiacov stovky poľských a holandských Židov dostávali falošné papiere z Paraguaja a El Salvadora, aby mohli odísť z Európy. Mnohí sa vydali do severného Francúzska, kde ich držali v internačnom stredisku v dedine Vittel, kým ich prípady starostlivo nepreverili skeptickí nemeckí úradníci. Hoci nacisti veľmi pochybovali o pôvode týchto papierov, nechceli si rozhnevať neutrálne latinskoamerické krajiny, keďže ich autoritatívni vládcovia v skutočnosti sympatizovali s ich počínaním. Ich pochybný pôvod, ako aj to, akým spôsobom jednotliví utečenci získavali tieto papiere, ako ich kupovali od protinacistických emisárov na paraguajskom a salvádorskom